

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Коваленко Є.О. (м. Запоріжжя)

Анотації

У статті дається аналіз теоріям євроінтеграційної політики як класичного, так і сучасного типу; подано бібліографічний апарат дослідження теми; особливості впровадження теорій в практичний контекст євроінтеграційної політики; умови досягнення євроінтеграційної політики; теоретико-методологічні засади аналізу євроінтеграційної політики в умовах глобалізації; сутність існуючих теорій та концепцій європейської інтеграції від класики до сучасності.

In the article the author gives the analysis of theories of eurointegration policy of both classic and modern type; the bibliographic vehicle of research of the theme; features of introduction of theories in the practical context of eurointegration policy; terms of achievement of eurointegration policy; theoretical-methodological principles of analysis of eurointegration policy in the conditions of globalization; essence of existent theories and conceptions of European integration from the classics to contemporaneity.

Ключові слова

ПАРАДИГМА, ІНТЕГРАЦІЯ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ, ФЕДЕРАЛІЗМ, ФУНКЦІОНАЛІЗМ, НЕОФУНКЦІОНАЛІЗМ, ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ

Вступ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що на сьогодні ефективна інтеграція України до світового економічного простору є нагальним завданням розбудови державності, що вимагає забезпечення економічних гарантій суверенності. Сьогодні економіка України перебуває у стані глибокої кризи, для народного господарства нашої країни характерні такі негативні тенденції як спад виробництва, зростання державного боргу та дефіцит державного бюджету, приховане безробіття, загострення соціальних суперечностей. Єдиний вихід з кризового стану, який склався, а це перехід до ринкового механізму господарювання та інтеграція економіки України у світогосподарську систему. Європейська політика інтеграції відкриває нові перспективи для партнерства, економічної інтеграції та співробітництва. Глобальні трансформаційні процеси, зокрема в країнах з перехідною ринковою економікою, надзвичайно посилили роль теорії, яка адекватно відображала б складність радикальних змін, що відбуваються у світовому господарстві. Теоретична розробка і реалізація національних конкурентоспроможних, глобально орієнтованих стратегій розвитку сьогодні є чи не найактуальнішим питанням. Європейська інтеграція відповідає життєво важливим інтересам українського народу, вона є визначальним чинником як міжнародної діяльності України, так і її внутрішньої політики на тривалу перспективу, зміцнює безпеку країни та позитивно впливає на відносини України з усіма державами світу. Неухильна реалізація курсу на

інтеграцію до Європейського Союзу буде сприяти гарантії верховенства права плюралістичної демократії, дотримання прав людини, розвитку в Україні громадянського суспільства, побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки. З метою визначення умов інтенсифікації двостороннього політичного співробітництва України з Європейським Союзом, що об'єктивно прискорила б реалізацію європейського вибору і набуття Україною повноправного членства в Євросоюзі, необхідно зіставити висновки представників різних теоретичних підходів щодо таких проблем, як поглиблення політичної взаємодії суб'єктів євроінтеграційних процесів, співробітництва зміцнення європейського простору безпеки, зменшення політичних та економічних ризиків процесу розширення ЄС.

Мета статті: проаналізувати основні методи дослідження феномена євроінтеграційної політики; розкрити сутність існуючих теорій європейської інтеграції, їх особливості, переваги та недоліки; відстежити розвиток основних теорій та концепцій європейської інтеграції від їх класики до сучасності.

Обговорення проблеми

Історіографія проблемних питань теорії європейської інтеграції презентована ґрунтовними розробками представників федералізму (неофедералізму) (А. Етціоні, Дж. Піндер), функціоналізму (Д. Мітрані), неофункціоналізму (Е. Гаас, Д. Най, Р. Кеохейн, Л. Ліндберг, Ф. Шміттер) і його альтернативними презентаціями, такими, зокрема, як міжурядовість (С. Гофман) та інституціоналізм (П. Пірсон, К. Армстронг, С. Балмер). Окремо необхідно відзначити теорію комунікації К. Дойча і теорію ліберального міжурядового підходу Е. Моравчика – чи не найпопулярнішу сьогодні. Для того, щоб реалізувати мету дослідження з урахуванням складності явища, потрібно вийти за межі управлінської та політичної сфер, а це, у свою чергу, об'єктивно передбачає суттєве підкріплення політологічних та управлінських підходів арсеналом і матеріалами досліджень інших соціально-гуманітарних наук. Важливе місце у дослідженні відіграє системний підхід, якого потребує комплексний розгляд аналізованого феномена. У свою чергу, системне дослідження суспільства неможливе без застосування синергетичних підходів, які в останні роки ХХ ст. сприяли кардинальному перегляду існуючих уявлень про соціально-політичні процеси. Синергетичне бачення виходить з нелінійності, багатофакторності процесів, що відбуваються в суспільстві, принципової нестабільності будь-яких соціальних систем.

Парадигма євроінтеграції зводиться до наступного:

§ формування знань про природу та сутність європейської інтеграції, специфіку функціонування ЄС;

§ подолання психологічного пострадянського бар'єру суспільної думки стосовно нової системи Європейських координат й інтеграційних перспектив;

§ створення проєвропейської більшості в суспільстві;

§ забезпечення необхідних знань та навичок щодо розуміння цілей інтеграції і ЄС державними службовцями;

§ всебічна підтримка політики уряду українським суспільством;

§ набуття знань про ЄС та виховання молодих людей у дусі спільних європейських цінностей та ідеалів;

§ всебічне інформування широкого кола громадськості з питань інтеграції.

Парадигма – це 1) поняття античної і середньовічної філософії, що характеризує сферу вічних ідей як першообраз, зразок, у відповідності з яким бог-деміург створює світ сущого; 2) у сучасній філософії науки-система теоретичних, методологічних та аксіологічних установлень, що сприймаються в якості зразка вирішення наукових задач, які розділяються всіма членами наукової спільноти. Термін «парадигма» в філософію науки в філософію вперше водить позитивіст Г. Бергман, проте адекватний пріоритет у його використанні і розповсюдженні належить Т. Куну.

Об'єктивність та закономірність європейської інтеграції обґрунтовувало багато теоретиків. Так, один з найпослідовніших захисників європейської інтеграції історик А. Мілворд разом зі своїми однодумцями доводив у праці «Кордони національного суверенітету», що країни потребують створення міжнаціональних форм взаємодії для того, аби вижити економічно в повоєнний час, а успіх європейської інтеграції свідчить про ефективність інтеграційної політики і має добрі перспективи, оскільки країни переконались в її перевагах перед двосторонньою формою відносин [2, с.11]. Ідея інтенсифікації політичного співробітництва посідає центральне місце в концептуальному обґрунтуванні методів реалізації політики розширення ЄС на Схід. Саме необхідність поглиблення політичної та економічної взаємодії суб'єктів євроінтеграційних процесів є найбільш поширеною тезою багатьох шкіл, серед яких теорія міжурядовості та його сучасні модифікації, неофункціоналізм, конструктивізм, а також різноманітні версії теорії міжнародних режимів і глобального управління. Незважаючи на розбіжності в підходах, головним питанням, що аналізується в рамках зазначених теорій, залишається роль держави в інтеграційному процесі.

Ідея європейської єдності дістала особливо широку підтримку громадськості та інтелектуальної, політичної, економічної еліти у 1920-х роках. Про це свідчать, зокрема, пропозиції створити панєвропейський союз (Р. Куденгофс-Калергі, 1923 р.) міжнародний картель сталі (Е.Мейріш, 1926 р.), діяльність таких інтелектуалів, як Ж.Бенда, П.Валері, Х.Ортега-і-Гасет, брати Т. і Г.Манні, граф К.Сфорца, і, зрештою, ініціативи французького міністра закордонних справ А. Бріана (1929 р.). В усіх цих інтеграційних проектах найчастіше пропонувалося утворити спільну парламентську асамблею, раду держав, арбітражний трибунал, об'єднати збройні сили, скоординувати економічну й освітню політику та запровадити єдину грошову одиницю. Розроблені переважно інтелектуалами, ці проекти не були реалізовані передусім через небажання монархів, а згодом і національних урядів поступитися хоча б частиною свого абсолютного суверенітету [3, с. 25]. Інтеграційні процеси в політичному, військовому і економічному житті Європи супроводжувались науковими обґрунтуваннями,

які потім були оформленні як теорії і концепції щодо вивчення феномена «інтеграція» в політично-економічному житті.

Істотну кількість теорій міжнародної та, особливо, європейської інтеграції розроблено протягом другої половини двадцятого століття; вони ґрунтуються переважно на теоретичних засадах політології та теорії міжнародних відносин. Кожна теорія зосереджена на окремому аспекті інтеграційного процесу й відіграє свою роль у висвітленні цього складного явища. Водночас жодній із них не вдалося прояснити процес цілком, структурувати дослідження всіх його елементів та передбачити майбутній розвиток подій [4, с. 5].

Ще в 1920-х роках федералісти стверджували, що європейські нації, які хоча й руйнували одна одну впродовж безглуздої війни, вже за своєю природою формують інституцію, яка, за умови розроблення Федеральної конституції, могла б стати суттєвою світовою силою. Після Другої світової війни Альт'єро Спінеллі висловив думку, що держави європейського регіону не можуть більше самостійно гарантувати політичну й економічну безпеку своїх громадян. Через це вони мають поступитися своїм суверенітетом на користь федерації, яку він назвав «Європейський Союз».

Як свідчить аналіз, в основу європейського будівництва було покладено, передусім, концепцію функціональної інтеграції. Основні її положення сформулював англійський соціолог Д. Мітрані, який вніс значний вклад у розвиток функціональної теорії міжнародних відносин. На відміну від класичної федералістської теорії, яка будувала свою стратегію на ідеалізованих розрахунках і готовності суспільства сприймати федерацію як необхідність інтеграційного процесу, Д. Мітрані виводив основні положення своєї концепції з реальних тенденцій і потреб міжнародних відносин у міжвоєнний період, особливо в період кризи 1930-х років. Основна ідея полягала в «запобіганні політичних розбіжностей шляхом розширення мережі міжнародних агентств, націлених на інтеграцію життєвих інтересів усіх націй». Функціоналісти зазначали, що міжнародні організації не є самодостатніми, а радше слугують засобами для досягнення цілей, продиктованих людськими потребами, і тому мусять бути гнучкими, тобто модифікувати свої завдання (функції) відповідно до обставин. Однак, надмірно оптимістичні в поглядах на формування взаємодії між дійсно міжнародними (світовими) спеціалізованими організаціями, нехтували функціями підтримання миру й добробуту такої регіональної організації, як Європейська Економічна Спільнота.

Важлива особливість функціоналізму полягала у запереченні будь-яких проявів силової політики як міждержавного, так і федеративного характеру, які могли відродити націоналістичні тенденції в тій чи іншій формі. Аналізуючи і моделюючи систему міжнародних відносин, Д. Мітрані пропагував оперувати не поняттями, що визначають рівень розподілу влади - держава, конфедерація, федерація, а елементами менш широкого характеру, визначених потребами окремої людини. Він закликав спочатку виокремити проблеми, які необхідно вирішити для забезпечення економічного і соціального добробуту, а форма, за допомогою якої вони

будуть вирішені, визначиться сама по собі. Співробітництво і взаємодія при цьому пропонувалися саме в питаннях соціально-економічного характеру, вирішення яких є актуальним для всіх країн, що, в деякій мірі, об'єктивно може стати об'єднуювальним елементом. Таке функціональне співробітництво, наприклад, в галузях транспорту, охорони здоров'я або енергетики виключало необхідність попередньої розробки тієї чи іншої конституційної моделі, якогось ідеологічного підґрунтя. Ініціатива тут мала виходити в кожному конкретному випадку, від індивідуумів, приватних груп чи урядів, які самі визначили б ту чи іншу форму співробітництва. «Щоразу, - зазначав Д. Мітрані, - природа та значення проблеми визначатимуть відповідну форму інституцій» [5, с. 23-24]. Заперечуючи ідеї творення федерації та управління континентального масштабу, фундатор ідеї функціоналізму Д. Мітрані не тільки довів недоцільність утворення статичного і штучного, територіально обмежуючого федеративного об'єднання, визначаючи це як «оману федералізації», але сформулював та обґрунтував ідеї, які вже сьогодні стали реаліями, а саме роль і значення творення нових суб'єктів міжнародних відносин – міжнародних організацій, більше того – формування їх мережі в контексті динамічної трансформації системи міжнародних відносин [6, с. 107]. Заперечення Д. Мітрані ідеї територіальної обмеженості та можливої практики панєвропейської федерації стосувалися, зокрема, врахування геополітичних реалій, за яких формувалися ці ідеї, тобто коли Європа через свої метрополії по суті контролювала значну частину світу.

Неупереджений та критичний підхід в цілому до теорії європейської інтеграції і, зокрема, до творчого доробку Д. Мітрані дозволив Б. Розамонду («Теорія європейської інтеграції» (2000 р.) - одна з найглибших теоретичних розробок проблемних питань інтеграції) зробити наступний висновок щодо значення теорії функціоналізму: «Історичне значення функціоналізму полягає в тому, що він заклав підвалини неофункціоналістської теорії інтеграції – галузі теорії міжнародних відносин, що найбільше асоціюється з розвитком Європейських Співтовариств» [6, с. 108].

Багато неофункціоналістів визнають Д. Мітрані своїм інтелектуальним батьком. Справді, наголос на технократичному задоволенні потреб як основі для глибинних і довготривалих систем підтримання миру у поєднанні з еволюційною логікою, що передбачає ефект «spillover» (точніше, це ідея так званого «переливання» процесу регіональних змін – як поглиблення інтеграції – кризь сегменти чи сектори реально діючої системи), свідчить про їх тісний взаємозв'язок [6, с. 108].

Прихильником концепції функціональної інтеграції був і французький державний діяч Ж. Моне. У своїх міркуваннях він виходив з того, що національні уряди швидше згодяться на втрату своїх суверенних прерогатив, якщо процес інтеграції буде здійснюватися поетапно й поґалузово (насамперед – в економічній сфері) відповідно до чітко визначених функцій і завдань. Створення ж реальної солідарності в тій чи іншій галузі економіки могло викликати потребу подальшої інтеграції в інших сферах і привести, зрештою, до побудови європейської федерації.

Іншими словами, на переконання Ж. Моне, досягненню політичної єдності Європи мусила передувати її реальна економічна єдність. Європейське будівництво також мало покладатись на верховенство наднаціонального права і силу компетентної та незалежної від національних урядів інституції, спроможної представляти й захищати спільні інтереси держав-членів і спільноти в цілому. Окрім того, функціональний метод передбачав комбінацію негативної (скасування бар'єрів) і позитивної (дотримання спільної політики) форм інтеграції. Таким чином, метод Ж. Моне вдало поєднував давню ідею романтиків федеративного наднаціонального об'єднання з прагматичним баченням конкретних економічних та політичних реалій [3, с. 31].

Погоджуючись з деякими елементами європейської дійсності, Карл Дойч визначає міжнаціональну інтеграцію як досягнення в межах певної території «відчуття спільності», а також заснування інституцій та практик, достатньо сильних для забезпечення реальних сподівань «мирних змін» серед населення. Положення про те, що відчуття спільності між державами залежатимете від створення мережі взаємин, підтверджує, проте, саме досвід європейських Спільнот [4, с. 6]. Водночас зазначений досвід свідчить і про те, що спочатку відбувається розбудова інституційної структури, а вже потім на її основі формуються неофіційні стосунки і, відповідно, дух спільноти, необхідний для ефективної багатонаціональної інтеграції. Комунікативна теорія американського політолога К. Дойча була однією з перших інтеграційних теорій, що поза зростаючою після Другої світової війни популярністю наднаціональних підходів до європейської інтеграції, визнавала життєздатність національної держави та її ролі в сучасному міжнародному житті. Проголошуючи основною метою інтеграції забезпечення миру і стабільності, К. Дойч та його прихильники пропонували відмінні від федералістських шляхи її досягнення. В інтегрованій спільноті, вважав К. Дойч, держави не вступатимуть у фізичну боротьбу – спірні питання вирішуватимуться іншими засобами. В цьому плані інтеграція розглядалась як процес пошуку різними активними політичними групами системи колективної безпеки, в основі якого лежить такий психолого-соціологічний фактор, як відчуття спільноти. Саме розуміння того, що вони належать до єдиної спільноти, диктує учасникам цього процесу необхідність вирішувати спільні проблеми лише шляхом мирного урегулювання. Враховуючи все це, таке інтеграційне об'єднання К. Дойч пропонував назвати «плюралістичною спільнотою безпеки» [5, с. 41]. Історія доводить, що процес інтеграції може досягати успіху, а може й зазнати невдачі. Значною мірою це залежить від передумов, які існують в кожній одиниці, що інтегрується, та між ними усіма. Ці передумови К. Дойч поділяє на чотири групи: а) взаємна відповідність частин, що мають інтегрувати; б) сумісність їх цінностей; в) взаємна відповідальність; г) певний ступінь спільної ідентичності або лояльності. Всі ці групи передумов можуть взаємодіяти і посилювати одна одну. Водночас К. Дойч досліджує й уточнює умови успішного розвитку інтеграційних процесів. Головними серед них є: 1) взаємна сумісність норм політичної поведінки; 2) більш високе, порівняно з

сусідніми територіями, економічне зростання; 3) розширення політичних та економічних еліт; 4) різноманітність і масштабність потоку взаємної інформації; 5) передбачуваність поведінки всіх учасників. На думку К. Дойча, цілі й умови інтеграції значною мірою визначають характер цього процесу і засоби його забезпечення. Ці засоби він знову ж поділяє на чотири групи: а) виробництво цінностей; б) розподіл цінностей; в) утримання силою; г) ідентифікація [7, с. 141].

Найбільший науково-дослідницький внесок в обґрунтування концепцій політичної взаємодії у форматі євроінтеграційних процесів було зроблено прихильниками двох діаметрально протилежних теоретичних підходів - неофункціоналізму та теорії міжурядовості, які з кінця 1950-х - початку 1960-х років і дотепер зосереджувалися на широкому колі проблемних питань щодо форм і механізмів обмеження чи, навпаки, посилення національного суверенітету в процесі інтеграції та незалежно один від одного працюють над проблемами політичного співробітництва в євроінтеграційному процесі.

У цьому контексті необхідно простежити сутність цих теорій, але не стільки їх еволюцію за чисто хронологічним принципом, а з точки зору виокремлення концептуально сформованих ідей, які сприяють критичному осмисленню євроінтеграційних процесів. Особливу увагу слід зосередити на проблемах дискусійних і невирішених у сучасній теорії інтеграції.

Закономірності європейської інтеграції були досліджені засновником неофункціоналізму Е.Гаасом, політологом німецького походження, викладачем університету Берклі (США). В ранніх його доробках «Динаміка міжнародних відносин» (1956 р.), «Об'єднання Європи: політичні, соціальні та економічні сили» (1958 р.), написаних під впливом реальних успіхів західноєвропейського інтеграційного процесу, були закладені базові положення неофункціонального підходу до регіональної інтеграції, що характеризувалися досить оптимістичним характером і далекосяжними завданнями, проаналізовано діяльність Європейського Співтовариства вугілля та сталі (ЄСВС). Зазначені публікації та його подальші роботи започаткували один з найбільш впливових і на сучасному етапі напрямів дослідження європейської інтеграції. Неофункціоналістська теорія Ернста Гааса є набагато ближчою до «інтеграційного методу Моне». Обидва відкидали ідеалізм федералістів і переносили функціоналізм Мітрані з високих сфер міжнародних відносин у цілому на рівень декількох сусідніх країн. Моне вважав, що відома заява Робера Шумана 9 травня 1950 року досить чітко окреслила шлях, яким треба йти в контексті європейської інтеграції: «Європу неможливо побудувати враз або за певним планом. Її будуватимуть поступово, крізь конкретні досягнення, що закладуть підвалини солідарності *де-факто*» [4, с. 6]. Ця теза (по суті – перший принцип Декларації Р. Шумана) виразно та логічно пояснює сутність європейського інтеграційного процесу. Більше того, в теоретичному вимірі вона, по-перше, доводить неієздатність федералістського підходу саме на початковій фазі розвитку євроінтеграції, тобто неможливість створення федеративної супердержави попри існування у світовій практиці ефективних моделей такого устрою. По-друге, цей принцип відображає

сутність філософії розвитку євроінтеграції, а саме – надання переваги практиці, а не формуванню апріорі ідеологем чи теоретичних конструкцій, якими має керуватися практика. Концептуально теорія ані на початку творення форм європейської інтеграції, ані сьогодні не виступала детермінантою політичних рішень. По-третє, теоретичні дослідження, предметом яких є еволюція інтеграції, її складові, механізми дії ЄС, являють собою велике розмаїття думок. Різні тлумачення стосуються, насамперед, якісного визначення ЄС поряд з іншими міжнародними, а скоріш з міжурядовими організаціями світу як *primus inter pares*. Інший погляд – це тлумачення євроінтеграції як одного з сегментів світової регіональної інтеграції або ж, навпаки, акцентування унікальності євроінтеграційного процесу.

Твердження неофункціоналістів, зокрема щодо відмирання політичних державних систем, призвели до виникнення сильної міждержавницької альтернативи неофункціоналізму, попри серйозні свідчення, що їх дає на користь останнього європейський досвід. Своєрідною імплантацією ідей новітнього політичного реалізму можна вважати міжурядовий підхід (теорію міжурядовості). С.Гофман сформулював основні положення цієї теорії, де держави в рамках інтеграційного об'єднання мають суттєву перевагу над інституціями інтеграційного творення. Він стверджував, що логіка Ж.Моне – Е.Гааса спрацьовує лише у сфері економічної інтеграції за умов збігу інтересів акторів, а в політичній інтеграції пріоритет ідеологічних і прагматичних інтересів політичних еліт визначає поступ інтеграційного процесу. Зокрема, у сфері «низької політики» держави готові до інтеграції та співпраці, тоді як у сфері «високої політики» обмеження суверенітету є справою вельми проблематичною [6, с.109]. Маастрихтський та Амстердамський договори довели хибність передбачень Стенлі Гофмана про те, що держави не ризикуватимуть власною суверенністю, переводячи інтеграцію з площини «низької політики» (тобто економіки) у сферу «високої політики» (тобто царини зовнішньої та безпекової політики). Концепція ліберального міждержавництва, що її запропонував Ендрю Моравчик (1993), не змогла пояснити, як національні інтереси, представлені національними урядами під час міжнародних переговорів, можуть об'єднуватися та давати змогу процвітати європейській інтеграції.

Таким чином, неофункціоналістська теорія наблизилася до розуміння процесу європейської інтеграції, зокрема, завдяки наголосові на «ефекті переливання», вона, як і інші інтеграційні теорії, ігнорувала головний елемент цього процесу — поступове формування, розвиток та посилення спільних політик.

У 1990-і роки подальшого розвитку дістав також *ліберальна теорія міжурядовості* з її діаметрально протилежною неофункціоналізму точкою зору щодо політичної взаємодії в процесі європейської інтеграції. На відміну від неофункціоналізму, яким кінцеву ціль інтеграції було представлено як свого роду наднаціональну державу, що певною мірою співпадало з неофедералістськими поглядами, теорія міжурядовості надавала пріоритет аспектам розвитку Євросоюзу як міжурядової організації. Поглиблення

політичної взаємодії, на думку прихильників цієї школи, відбувалось за рахунок підсилення зв'язку двох політичних рівнів – внутрішнього і міжнародного. Висновок ліберальної теорії міжурядовості щодо посилення держави за умови її участі в наднаціональних політичних інституціях зазнав критики з боку не лише неофункціоналістів, а й представників інших теоретичних напрямів, в тому числі легалісту А-М.Бертлей-Слотера, прихильників теорії багаторівневого управління Г.Маркса, К.Бланка, Ч.Хілла, Л.Хуффа, історичного інституціоналіста П.Пірсона. Праці Е.Моравчика активізували дискусію серед дослідників євроінтеграційної проблематики, результатом якої стало виникнення своєрідного симбіозу теорії міжурядовості і неофункціоналізму, яким фактично є історичний інституціоналізм П.Пірсона, який, застосувавши інституційний аналіз історичних аспектів діяльності ЄС, модернізував ідею «переливання», що призвело до визнання його політичних інститутів найбільш впливовим суб'єктом подальшого поглиблення й розширення процесів європейської інтеграції.

Висновки

Теорії інтеграції містять важливі положення щодо закономірностей як процесу розширення Європейського Союзу, так і процесу вступу до його складу нових членів. Чіткі уявлення про результати досліджень західних науковців надають змогу прогнозувати основні елементи інтеграційних стратегій ЄС і держав-кандидатів на вступ. Досить оптимістичним є висновок неофункціоналістів щодо неминучості розширення Євросоюзу в майбутньому, оскільки на сучасному етапі цей процес є важливим чинником поглиблення інтеграції. Заінтересованість найбільш впливових держав-членів ЄС у розвитку і розширенні європейської інтеграції є пріоритетною тезою в обґрунтуванні процесу розширення прихильниками теорії міжурядовості. Базуючись на аналізі внутрішніх інтересів держав-членів ЄС, висновки дослідників цієї школи стосуються насамперед мотивів усвідомлення політичними елітами необхідності інтеграції нових членів. Ідея розширення знайде підтримку урядів і політиків, якщо мотиви для цього будуть представлені союзними інституціями як досить вагомі. Згідно з уявленнями представників історичного інституціоналізму, ініціювання розширення є прерогативою ЄС, а держави-члени підтримують його через політичні інститути, які реалізують стратегії розширення і забезпечують дію механізмів координації спільної зовнішньої політики. Класичні західні теорії не фокусують увагу на дослідженні політики країн-кандидатів на вступ, як і тих країн, чиї політичні еліти проголосили намір набути членства в ЄС, але, безсумнівно, науковий доробок дослідників процесів європейської інтеграції може бути використаний для розробки й реалізації передвступних стратегій. Концептуальне обґрунтування необхідності поглиблення політичної взаємодії дозволяє виділити два перспективних напрями інтеграційної політики України: створення внутрішньополітичних передумов зближення з Європейським Союзом і забезпечення з свого боку ефективного функціонування механізмів двостороннього співробітництва.

На сучасному етапі проблемі інтеграції приділяється багато уваги. З розвитком європейських інтеграційних процесів, їх поширенням на нові сфери суспільного життя, появою нових, складніших інтеграційних завдань, пов'язаних як з поглибленням інтеграції, так і з розширенням самого інтеграційного об'єднання, активізувалися також і спроби теоретичного осмислення феномена європейської інтеграції, пошуку нових, принципово відмінних від федералістських, функціоналістських та неофункціоналістських підходів до вивчення європейської інтеграції. Сучасні дослідники прагнуть врахувати основні прогалини федералістських, функціоналістських і неофункціоналістських досліджень європейської інтеграції й використати найбільш життєздатні та перевірені практикою положення як перелічених вище концепцій, так і категорії структурно-функціонального аналізу, системний підхід та інші дослідницькі методи сучасної соціологічної науки. Отже, аналіз сучасного стану розвитку європейських інтеграційних процесів неможливий без врахування історії розвитку ідеї об'єднання Європи та основних теоретичних підходів, що розвивалися протягом кількох сторіч європейської історії. Тому вивчення різних аспектів і форм існування «європейської ідеї» має важливе значення для розуміння суті всіх сучасних теорій і концепцій створення об'єднаної Європи, а також практичних заходів щодо їх реалізації. В умовах, коли в ЄС відбувається пошук стратегічних шляхів розвитку, трансформації внутрішньої структури і географічного розширення через приєднання нових членів, теоретичне визначення майбутнього ЄС знову стало актуальним завданням для політичних еліт і наукової спільноти.

Подальші перспективи наукового розвитку: дослідження євроінтеграційної політики як комплексної діяльності держави; розробка організаційно-економічного механізму євроінтеграційної політики

Джерела

1. Політика європейської інтеграції: Навчальний посібник / Під ред. д.ф.н. В.Г.Воронкової - «Професіонал», 2007. – 512 с.
2. Расширение ЕС на Восток: Предпосылки, проблемы, последствия / Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. – М.: Наука, 2003.- 344 с.
3. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. – К.: Смолоскип, 2002. – 168 с.
4. Ніколас Мусис. Усе про спільні політики Європейського Союзу/ Пер. з англійської. «K.I.C», 2005. - XIV с, 466 с.
5. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 448 с.
6. Кіш Є. Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції // Політичний менеджмент. - 2004. - № 6 (9). - С.103-114.
7. Картунов О., Лаптев С. Західні теорії економічної та політичної інтеграції: спроби стислого аналізу // Зовнішня торгівля. – 1999. - № 3 - 4. – С. 140 – 143.

Стаття надійшла 07.02.2008 р.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ПРИРОДНЕ ПРАВО ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Лиска О.Г. (м. Харків)

Анотації

В статті досліджуються різні теорії щодо місцевого самоврядування: громадівська, державницька та муніципального дуалізму; визначено, що місцеве самоврядування є природнім правом територіальної громади; дається аналіз місцевого самоврядування як основи демократії; визначення природи права на місцеве самоврядування; аналіз місцевого самоврядування як частини децентралізованої форми управління; специфічної форми реалізації публічного самоврядування.

In the article different theories in relation to local self-government (social, state and municipal dualism) are probed; it's underlined, that local self-government is natural a right for territorial society; the analysis of local self-government as bases of democracy is given; determination of nature of right on local self-government is given; analysis of local self-government as parts of decentralizing form of management, specific form of realization of public self-government are analyzed.

Ключові слова

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА, ПУБЛІЧНА ВЛАДА, ПРИРОДНЕ ПРАВО, ДЕРЖАВНИЦЬКА ТЕОРІЯ, ГРОМАДІВСЬКА ТЕОРІЯ, ТЕОРІЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО ДУАЛІЗМУ

Вступ

Важливість місцевого самоврядування як основи демократії, здається, ні в кого не викликає сумніву. Основні ж спори серед науковців точаться переважно серед таких питань: чи являється самоврядування державною владою чи окремою владою територіальних громад; стосовно того, хто являється первинним суб'єктом місцевого самоврядування; чи являється право спільноти місцевих жителів на самоуправління похідним від держави чи воно є природним правом територіального колективу. Особливого значення, на наш погляд, є останнє питання, відповідь на яке не тільки визначає місце та роль громади в системі місцевого самоврядування, а й розкриває саму сутність самоврядування як публічної влади, з'ясовує її природу.

Мета статті: визначення природи права на місцеве самоврядування – чи є воно природним правом територіальної громади, чи наданим (делегованим) державою.

Обговорення проблеми

Питання стосовно природи права на місцеве самоврядування обговорюється вченими давно, але однозначні погляди серед дослідників відсутні. Так, відомий вчений Г. Єллінек вважав, що влада, яка належить громаді не є первинною, а делегованою державою. "Громади мають, подібно до держави, територію, населення і самостійну владу. Але